

ASPIRACJE ŻYCIOWE UCZNIÓW OSTATNICH KLAS SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 13 W ZIELONEJ GÓRZE ORAZ ICH RODZICÓW

1. Propozycje pojęciowe

Usytuowanie aspiracji w strukturze osobowości stanowi przedmiot zainteresowania psychologów, podobnie ich geneza i współdziałanie w wyznaczaniu aktywności człowieka. Pedagogów interesuje możliwość kształtowania aspiracji (dydaktycznych przede wszystkim) i regulowania za ich pośrednictwem aktywności dydaktycznej. Socjologowie badają związki aspiracji z wartościami kultury grupy, z pozycją społeczną jednostki i rolą społeczną pełnioną w grupie, międzypokoleniowe różnice w aspiracjach, a także usytuowanie aspiracji ekonomicznych, kulturalnych, politycznych lub oświatowych w ideologii wielkich grup społecznych.

Trzeba dokonać próby obrony deklaracji terminologicznych. Będziemy pisali o aspiracjach życiowych a nie o celach życiowych lub wartościach. Dlaczego stronimy od posługiwania pojęciem cele życiowe? Pojęcie celu zakłada podejmowane przez podmiot działania — zgodnie z posiadaną przez niego wiedzą i umiejętnościami — zorientowanego na urealnienie stanu antycypowanego i uznanego za pożądany. Sądzymy, że niektóre stany antycypowane i pożądane jednocześnie nie mogą być realizowane przez młodzież, która przygotowuje się dopiero do pełnienia różnych ról społecznych. Nie dysponuje jeszcze wiedzą potrzebną do realizacji pewnych kategorii pożądanych stanów ani umiejętnościami wyznaczającymi skuteczność realizacji tych stanów. Badając pokolenie wychowawców możemy aspiracje życiowe utożsamiać z jego celami życiowymi i odwrotnie gdyż teoretycznie mają oni wiedzę przydatną do określenia realności wyborów i umiejętności niezbędne do urealnienia dokonanych wyborów.

Aspiracje mogą przekształcać się w cele życiowe albo pozostawać stale wartościami uznanymi jedynie. Edukacja szkolna sprzyja selekcji promującej niektóre aspiracje do zespołu celów życiowych jednostki,

realizowanych w okresie aktywności zawodowej lub w okresie całego życia. Problem ten pozostawiamy, bowiem zajmowanie się nim w wymiarze wyznaczonym przez jego znaczenie poznawcze i praktyczne oznaczałoby porzucenie zamysłu dokończenia analizy wyników badań ukazujących życiowe aspiracje uczniów i ich rodziców.

Pojęcie wartości jest bardziej wieloznaczne od pojęcia cel lub pojęcia aspiracje życiowe. Wartości są składnikiem kultury grupy, normatywnym składnikiem internalizowanym przez kolejne pokolenia jej członków. Znane jednostce i przyjęte przez nią pomagają uporządkować aksjologicznie świat. Ich funkcja motywacyjna w odróżnieniu od poznawczej może być kwestionowana. W dzieciństwie albo w późnej starości niektóre wartości wysoko umiejscowione na grupowej skali cenności nie pełnią roli motywującej do działania. Nie są jeszcze osobistą własnością jednostki albo już nie są taką własnością. Wartością może być stan pożądaný nie dający się zupełnie nigdy zrealizować np. wieczna młodość. Wiedza o tym nie dyskryminuje wymienionej wartości w opinii tych, którzy tę wiedzę mają. Aspiracje są zawsze subiektywnie zdefiniowane, wyrażają gotowość urealnienia stanu pożądanego, dokonania czegoś szczególnie trudnego np. wykształcenia u siebie wytrwałości, odporności na niepowodzenia, siły psychicznej potrzebnej do radzenia sobie z trudnościami itp. Aspiracje wyrażać mogą gotowość wprowadzenia do kultury grupy dóbr nieobecnych w niej albo górujących doskonałością lub oryginalnością nad znanymi członkami grupy. Wartości mogą być narzucone czy nawet stale narzucane jednostce. Są wówczas składnikiem świata obcego jednostce, wyalienowanego lecz poprzez jej działania stale urealnianego, bez wewnętrznej motywacji. Aspiracji nie daje się narzucić, jeśli brakuje osobistej zgody jednostki na wybór dokonany przez innych. Choć mają one społeczną genezę, nie są obecne poza świadomością członków grupy. Wartości mają nosicieli materialnych poza świadomością indywidualną. Z tego też powodu wartości są analizowane w różnych kontekstach: w relacji do innych składników kultury grupy, w relacji do struktury grupy i w relacji do osobowości jej członków. Aspiracje relatywizują psychologowie do osiągnięć lub możliwości, socjologowie analizują je w relacji do celów grupy a pedagogowie do celów kształcenia i wychowania.

Wprawdzie obserwator różnych składników procesu socjalizacji realizowanego w rodzinie może mówić o internalizacji wartości cenionych przez rodziców i potomstwo przyswajanych, ale rodzice będą zadowoleni z ambicji dziecka albo niezadowoleni z ich deficytu. W ich języku dziecko ma wysokie aspiracje, wyższe od drugiego dziecka lub od kolegi albo też właśnie nie ma aspiracji do „bycia kimś” „osiągnięcia cze-

goś”, „wyróżnienia się czymś”. Rodzice czynią niekiedy zarzuty potomkowi, że nie robi czegoś lepiej niż mógłby robić i nie pragnie doskonalić umiejętności i wzbogacać wiedzy, zadawała się natomiast wynikami odbiegającymi od potencjalnych możliwości. Motywacje towarzyszące takim wyrzutom są różnorakie. Zarejestrować można także i takie, które świadczą o uznaniu potomstwa za kontynuatora dążeń rodziców i głównego ich realizatora. Rodzice są przekonani o możliwości zrealizowania się dążeń życiowych przez potomstwo, zawód sprawia im sposztrzegany brak gotowości u niego do przyjęcia na siebie roli realizatora aspiracji mu narzucanych. Przedstawione różnice między wartościami a aspiracjami trzeba zakończyć deklaracją. W trakcie omawiania różnic przekonywaliśmy się o przydatności pojęcia aspiracje życiowe do reformowania wyników naszych badań. Obserwacje oczekiwań rodziców w stosunku do potomstwa i sposób werbalizacji ich także wzmacnia nasze przekonanie o użyteczności pojęcia aspiracje w porządkowaniu uzyskanych danych empirycznych, w szczególności w ustaleniu zakresu współtworzenia przez rodziców wizji przyszłości własnego potomstwa. Zgodnie z obraną przez nas konwencją językową możemy twierdzić, że rodzice kształtują u potomstwa aspiracje życiowe, lub nieco mniej ambitnie skonstatujemy zbieżność aspiracji życiowych dwóch pokoleń tworzących grupę pierwotną — rodzinę. Możemy też badać sytuacje sprzyjające występowaniu zbieżności dążeń życiowych dwóch pokoleń albo sprzyjające osłabianiu jednej linii przekazu aspiracji życiowych, a mianowicie linii: rodzice — dzieci.

Motywy rodziców kształtujących aspiracje życiowe swojego potomstwa są dwojakie. Rodzice oceniają własną biografię pozytywnie i pragną tego, aby potomstwo realizowało taki sam wzór udanego życia, jaki oni już realizują. Zgoła odmiennie postępują rodzice zachowujący krytyczną postawę wobec własnej przeszłości. Chcą ukształtować u córki lub syna aspiracje realizowania celów życiowych bardziej wartościowych, trudniejszych albo bardziej odpowiadających potrzebom indywidualnym, jednostkowym potomka. Jedno i drugie dążenie rodziców pozostaje w relacji zgodności z dążeniami potomka i wówczas możemy mówić o udziale rodziców w tworzeniu jego aspiracji życiowych. Ale relacje te są nierzadko inne. Potomek pragnie realizować scenariusz biografii własnej, odmienny od proponowanego mu przez rodziców. W społeczeństwach zurbanizowanych i uprzemysłowionych taka nieciągłość wzorów życia jest rejestrowana przez socjologów i uznawana za cechę specyficzną tychże społeczeństw. Zastrzeżenia rodziców są dwojakie. Wartości stanowiące przedmiot aspiracji są mało atrakcyjne dla nich albo sposób realizacji nie odpowiada ich ocenom skuteczności, zaradności,

przyzwoitości. Analizując aspiracje życiowe dwóch pokoleń o niezgodności chcemy mówić wówczas, gdy wartości atrakcyjne dla dziecka są dezaprobowane przez rodziców lub sytuowane przez nich niżej na skali cenneści.

2. Zróznicowanie rodzin badanych uczniów

Przystępując do badań postawiliśmy sobie kilka pytań:

1. Czy aspiracje życiowe uczniów są zróznicowane przez płeć?
2. Czy aspiracje życiowe są zróznicowane przez cechy rodziny uczniów?
  - a) przynależność rodziny do kategorii społeczno-zawodowej,
  - b) standard wyposażenia rodziny w dobra cywilizacyjne,
  - c) standard wyposażenia rodziny w dobra ułatwiające kontakt z kulturą duchową?
3. Czy te same cechy rodziny różnicują aspiracje życiowe rodziców, których realizatorem ma być potomstwo?
4. Czy zachodzi zgodność oczekiwań rodziców w stosunku do potomstwa z aspiracjami życiowymi samego potomstwa.

Przynależność rodzin do kategorii społeczno-zawodowych ustaliliśmy korzystając z propozycji W. Wesołowskiego i K. M. Słomczyńskiego (K. M. Słomczyński, W. Wesołowski, *Próby reprezentacyjne i kategorie społeczno-zawodowe (w) Zróznicowanie społeczne*, pod red. W. Wesołowskiego. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974). Przyjęliśmy dwie miary zamożności rodziny: a) standard wyposażenia w dobra cywilizacyjne, b) standard wyposażenia w dobra ułatwiające kontakt z kulturą duchową. Pierwszy standard tworzą dobra będące na wyposażeniu rodziny, domu w szczególności, których posiadanie sprzyja wykorzystaniu czasu po pracy zawodowej lub nauce na realizację aspiracji kulturalnych. Dysponowanie niektórymi dobrami zaklasyfikowanymi do tej kategorii nie zależy od członków rodziny np. centralne ogrzewanie, wc, gaz z sieci. Bardziej zależy od tego, w jakiej jednostce osadniczej mieszka rodzina. Infrastruktura cywilizacyjna miasta wojewódzkiego jest znacznie lepsza, pełniejsza niż infrastruktura miasteczka położonego w Polsce centralnej, pozbawionego sieci ciepłowniczej, wodociągowej i gazowniczej.

Druga kategoria dóbr wyznaczająca standard wyposażenia rodziny w dobra ułatwiające kontakt z kulturą znajduje się w posiadaniu rodziny w wyniku realizacji jej preferencji i przy dostępności tych dóbr na ryn-

ku dysponowanie nimi uzależnione jest wyłącznie od rodziny. Funkcja omawianej kategorii dóbr jest zgoła inna od funkcji dóbr cywilizacyjnych. Łatwo to rozpoznać, gdy wiemy, że do dóbr ułatwiających kontakt z kulturą zaliczamy radio, telewizor, adapter, magnetofon itp. Przy tworzeniu stopni standardu wyposażenia rodziny w dobra cywilizacyjne i w dobra ułatwiające kontakt z kulturą postrzegana była reguła: im rzadziej występowało dane dobro w badanej zbiorowości, tym większą wartość liczbową otrzymywało, nie większą jednak niż 4 pkt a nie mniej niż 1 pkt. Reguły statystyki rozstrzygały, jakie wielkości liczbowe tworzą poszczególne stopnie standardu cywilizacyjnego lub standardu wyposażenia rodziny w dobra ułatwiające kontakt z kulturą.

Badaniami — przeprowadzonymi w 1979 r. objęto 127 uczniów i 124 rodziców. Uczniów było 65 = 51,1 %, uczennic 62 = 48,9 %. Z rodzin pracowników umysłowych pochodzi 40 = 31,4 %, z rodzin kategorii pośrednich 38 = 30,0 %, a z rodzin pracowników fizycznych 49 = 38,6 %.

Wyposażenie rodzin w dobra cywilizacyjne wskazuje na dominację liczbowo kategorii najniższej

I standard niski 75 = 59,1

II standard średni 18 = 14,1

III standard wysoki 20 = 15,8

IV standard bardzo wysoki 14 = 11,0

Inny rozkład procentowy otrzymamy, gdy rodziny rozmieszczamy na skali zamożności mierzonej posiadaniem dóbr ułatwiających kontakt z kulturą.

1) standard niski 44 = 34,6

2) standard średni 31 = 24,4

3) standard wysoki 38 = 29,9

4) standard bardzo wysoki 14 = 11,1

Łatwo dostrzec wyraźną różnicę w wyposażeniu rodzin w dwie kategorie dóbr. Lepsze wyposażenie w dobra, których posiadanie uzależnione jest także od decyzji rodziców, a gorsze w dobra należące do infrastruktury dzielnicy, miasta, potwierdza trafność dokonania rozróżnienia dwóch miar zamożności rodziny, stosowania dwóch skal oceny jej położenia ekonomicznego.

3. Aspiracje życiowe uczniów

Analizę wyników badań rozpoczynamy od ukazania (tab. 1) aspiracji życiowych chłopców i dziewcząt. Różnice procentowe dokonanych wyborów są bardzo niewielkie. Jedynie w trzech przypadkach dostrzegamy wyraźną odmienność preferencji. Dziewczęta pragną zdobyć wysoką pozycję w zawodzie i wpływać na losy wielu ludzi (7,6 : 22,5). Chcą też uzyskać szacunek u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową (36,9 : 62,9). Oba rodzaje aspiracji zamierzają realizować bez dążenia do wysokich kwalifikacji zawodowych (30,7 : 11,2). Wysoka pozycja w zawodzie możliwa jest do osiągnięcia — w przekonaniu dziewcząt — z pominięciem kryterium profesjonalnego tzn. wybitnych kwalifikacji zawodowych. Dziewczęta wykazują w swoich pragnieniach życiowych orientację na innych ludzi. Jedną odmianę takiej orientacji reprezentują dziewczęta, które chcą wpływać na los wielu ludzi, drugą natomiast przypisujemy wyczulonym na pozytywną postawę innych ludzi wobec nich. Wysoka pozycja w zawodzie czy doświadczanie szacunku u innych ludzi łączą dziewczęta z oceną pozytywną osiągnięcia znacznej zamożności i korzyści z tym związanych (4,6 : 9,6).

Chłopcy reprezentują inną orientację życiową niż dziewczęta. Chcą wnieść nowe wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne (20,6 : 16,1), realizować wartości ideowe zgodnie z własnym przekonaniem o ich słuszności (10,7 : 8,0) i osiągnąć wybitne kwalifikacje zawodowe (30,7 : 11,2). Chcieliby mieć poczucie, że ich działalność jest pożyteczna dla innych (35,3 : 30,6). Chłopcy są bardziej od dziewcząt zorientowani na doskonalenie siebie, charakteryzuje ich postawa perfekcjonistyczna. Mają też aspiracje współtworzenia wartości kultury a szacunek u innych ludzi chcą sobie stwarzać poprzez osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne (10,7 : 4,6).

Rejestr różnic zakończy omówienie powiązań aspiracji życiowych z płcią badanych uczniów. Próby wyjaśnienia poczynimy po omówieniu innych uwarunkowań aspiracji życiowych.

Związki aspiracji życiowych uczniów z przynależnością rodziny uczniów do kategorii społeczno-zawodowych ukazują wyniki badań rozmieszczone w tabeli 2. Odnotujemy trzy regularności empiryczne. Im wyższy prestiż ma kategoria społeczno-zawodowa, do której należy rodzina:

- a) tym mniejszy procent uczniów pragnie osiągnąć przyzwoitą pozycję zawodową i prowadzić spokojne oraz wygodne życie (62,5 : 63,1 : 71,4);

- b) tym większy procent uczniów pragnących uczestniczyć w rozwoju kultury lub nauki (25,0 : 18,4 : 12,2);
- c) tym mniejszy procent uczniów deklaruje gotowość kształtowania własnej osobowości zgodnie z przyjętym ideałem moralnym (2,5 : 2,6 : 6,1).

Różnice procentowe w odnotowanych regularnościach empirycznych są skromne, dlatego mówić można jedynie o tendencjach do łącznego występowania dwóch cech: przynależności rodziny badanych uczniów do kategorii społeczno-zawodowej i ich aspiracji życiowych. Oczekiwana korelacja życiowych aspiracji potomstwa z przynależnością jego rodziny do kategorii społeczno-zawodowych nie ma potwierdzenia w danych empirycznych. Dane te ukazują inne zjawisko społeczne interesujące dla socjologa. Odrębną zbiorowość badanych stanowią uczniowie z rodzin zakwalifikowanych do kategorii pośrednich. Nie pragną osiągnąć zamożności i korzyści z tym związanych (10,0 : 2,6 : 8,1), nie pragną też realizować wartości ideowych zgodnie z przekonaniem o ich słuszności (17,5 : 5,2 : 6,1), relatywnie mniej spośród nich ceni życie w gronie przyjaciół (70,0 : 52,6 : 55,1) i szacunek innych ludzi stanowiący rekompensatę za postawę osobistą i działalność życiową (55,0 : 42,1 : 51,0) oraz podróże po różnych regionach świata (65,0 : 47,3 : 59,1). Uczniowie z tej kategorii rodzin charakteryzują się pasywnością życiową. Nie fascynuje ich zamożność ani kreowanie własnej osoby, rzadziej wśród nich są pasjonaci podróży po świecie oraz tacy, którzy orientują się na doświadczenie satysfakcji płynących z kontaktów z innymi ludźmi. Uczniowie z rodzin zakwalifikowanych do kategorii pośrednich pragną przeżywać zadowolenie z działalności pożytecznej dla innych (30,0 : 39,4 : 30,4) wspomaganą wybitnymi kwalifikacjami zawodowymi (10,0 : 31,5 : 22,4) i wysoką pozycję w zawodzie (15,0 : 18,4 : 12,2). Orientacja na pracę zawodową wyróżnia tę zbiorowość uczniowską. Praca zawodowa ma być źródłem satysfakcji i potwierdzać wartość ich, gdy będą ją już wykonywali. Uczniowie z rodzin pracowników umysłowych i pracowników fizycznych w zbliżonym procencie deklarują gotowość osiągnięcia znacznej zamożności (10,0 : 2,6 : 8,1), poszukiwanie satysfakcji w działalności pożytecznej dla innych ludzi (30,0 : 39,4 : 30,6), zabezpieczenie sobie szacunku innych poprzez postawę osobistą i działalność życiową (55,0 : 42,1 : 51,0), pociągają ich podróże po świecie (65,0 : 47,3 : 59,1). Obie kategorie uczniów wykazują zdecydowaną ekspansywność życiową zorientowaną na doświadczenie satysfakcji z posiadanych dóbr, z szacunku darzonego im przez innych i z podróży po świecie. Życie nomadyczne ma być zabezpieczone dwojakiego rodzaju dobrami — materialnymi i społecznymi. Dwie orientacje życiowe charakteryzują uczniów:

- a) orientację na pracę zawodową,
- b) orientację na doświadczanie satysfakcji z konsumpcji różnych wartości.

Pierwsza częściej występuje u uczniów z rodzin należących do kategorii pośrednich, druga charakteryzuje uczniów z rodzin pracowników umysłowych i pracowników fizycznych. Obie konstatacje empiryczne trzeba wyjaśnić. Przed poczynieniem takiej próby dokonamy porównania orientacji życiowych rodziców. Wcześniej jeszcze będziemy analizowali związek aspiracji życiowych uczniów z dwoma miarami zamożności ich rodzin.

Odczytanie wyników badań z tabeli 3 prowadzi do wniosku, że aspiracje życiowe uczniów nie są zróżnicowane przez zamożność rodziny mierzoną posiadaniem dóbr cywilizacyjnych. Niewiele jest regularności empirycznych. Bez zakłóceń mamy tylko jedną: im wyższy poziom wyposażenia rodziny w dobra cywilizacyjne, tym większy procent uczniów pragnie podróżować po świecie i doświadczać niecodziennych przygód (5,3 : 55,5 : 65,0 : 71,4). Inne regularności mają załamania. Im lepsze wyposażenie rodziny w dobra cywilizacyjne, tym większy procent uczniów chce zdobyć wysoką pozycję w zawodzie i mieć wpływ na losy innych ludzi (12,0 : 16,6 : 15,0 : 28,5). Wzrasta też procent badanych uczniów, którzy pragną być zamożni (4,0 : 11,1 : 15,0 : 7,1). Poziom wyposażenia rodziny w dobra cywilizacyjne wyzwala dążenie ekspansywne zorientowane na konsumpcję lub zabezpieczenie sobie warunków sprzyjających realizacji pewnego wzorca konsumpcji. Opisujemy jedynie tendencje, bowiem wyniki badań dają podstawę do formułowania tylko takich uogólnień. Nie można doszukać się zbieżności dążeń życiowych u uczniów z rodzin należących do skrajnych poziomów wyposażenia w dobra cywilizacyjne albo należących do dwóch sąsiadujących ze sobą kategorii wyposażenia w te dobra. Interesujące mogą być próby ustalenia jaka wartość jest bardzo kontrowersyjna, tzn. wybierają ją uczniowie z rodzin jednego poziomu zamożności a pomijają uczniowie z pozostałych kategorii rodzin. Małe liczebności rodzin zakwalifikowanych do trzech poziomów zamożności poza poziomem najniższym przesądzą o skromnej wartości poznawczej takich analiz.

Związki aspiracji życiowych uczniów z drugą miarą zamożności rodziny są jeszcze mniej czytelne niż związki z poprzednio omawianym kryterium ekonomicznego jej położenia. Dane empiryczne zawiera tabela 4. Oprócz tendencji wskazanej już zarysować można orientację wyraźniejszą u uczniów wywodzących się z rodzin o średnim stopniu wyposażenia rodziny w dobra ułatwiające kontakt z kulturą. Zaznacza się ona wyraźniej, jeśli z analiz wyłączymy uczniów z rodzin najzamożniej-

szych. Uczniowie z rodzin o średnim standardzie wyposażenia w dobra ułatwiające kontakt z kulturą pragną osiągnąć przyzwoitą pozycję zawodową, prowadzić spokojne i wygodne życie (59,0 : 77,4 : 65,7), żyć w gronie przyjaciół (52,2 : 64,5 : 60,5), zasłużyć sobie na szacunek innych ludzi poprzez postawę osobistą i działalność życiową (54,5 : 58,0 : 31,5) i osiągnąć wybitne kwalifikacje zawodowe (20,4 : 32,2 : 18,4). Ostatnie dążenie stanowi wskaźnik ekspansji możliwej do zrealizowania w strukturach formalnych. Jednocześnie jest ono wskaźnikiem poszukiwania przez tych uczniów gwarancji wartości własnej osoby w subiektywnej ocenie i w ocenie kręgów nieformalnych koleżeńskich, o których uznanie starać się będą. Uczniowie z rodzin o średnim poziomie wyposażenia rodziny w dobra ułatwiające kontakt z kulturą nie są ekspansywni w innych dziedzinach aktywności, poza pracą zawodową. I tak nie mają aspiracji wniesienia do kultury nowych wartości (15,9 : 12,9 : 23,6), zdobycia sławy i uznania dzięki osiągnięciom naukowym lub artystycznym (11,3 : 9,6 : 10,5), zdobycia wysokiej pozycji w zawodzie (18,1 : 12,9 : 15,7) ani osiągnięcia znacznej zamożności (4,5 : 3,2 : 10,5). Wyniki badań sugerują domysł, że uczniowie omawianej tutaj kategorii rodzin nie mają aspiracji tworzenia wartości trwałych i sprawdzania własnych kompetencji w kierowaniu zespołami ludzkimi. Poza pracą zawodową życie ich ma być realizowane w grupach nieformalnych. Zarys innej orientacji życiowej charakteryzuje odpowiedzi uczniów z rodzin o wysokim stopniu wyposażenia w dobra ułatwiające kontakt z kulturą. Pragną oni wnieść do kultury nowe wartości (15,9 : 12,9 : 23,6), realizować wartości ideowe zgodnie z przekonaniem o ich słuszności (6,8 : 9,6 : 13,1), osiągnąć znaczną zamożność (4,5 : 3,2 : 10,5). Wykazują ekspansywność o charakterze kreatywnym i z nią łączą szansę stworzenia sobie pewnego komfortu życiowego. Wskaźnikiem aspiracji materialnych jest atrakcyjność dla tych uczniów podróży po różnych regionach świata (45,4 : 58,0 : 73,6). Nie są oni natomiast zorientowani na wzbogacanie własnych kwalifikacji zawodowych (20,4 : 32,2 : 18,4), ani staranie się o szacunek u innych ludzi (54,5 : 58,0 : 31,5). Opisane dwie orientacje życiowe są typami z konturami słabo zarysowanymi, linia demarkacyjna dzieląca je jest nieostra. Jednak obecność ich w zbiorowości badanej wymagała artykulacji nawet trochę uproszczonej, wszak uczniowie partycypują w procesie socjalizacji inspirowanej przez te same wzory ideologiczne, zawarte w programie nauczania i wychowania szkolnego, ponadto ich doświadczenia życiowe są podobne ze względu na wiek zbliżony, pełnione role i zamieszkiwanie w tym samym rejonie miasta.

Ponieważ zamożność rodziny mierzona na dwóch skalach nie różnicuje dążeń życiowych potomstwa w wymiarze oczekiwanym, dostrzega-

my jedynie pewne tendencje, wracamy do zapowiedzianej próby wyjaśnienia różnic w dążeniach życiowych dziewcząt i chłopców. Przyjmując konwencje psychologiczną sugerować można wcześniejsze wejście dziewcząt w etap realizmu życiowego. Realizm ten ma właśnie takie edycje, jakie zarejestrowaliśmy w badaniach: orientacja na dobre współzycie w małych grupach, na zabezpieczenie sobie szacunku u innych ludzi, na zagwarantowanie dobrego standardu materialnego opartego na zdobyciu wysokiej pozycji zawodowej. Skromnie prezentują się aspiracje twórcze dziewcząt i autokreatywne. Interpretacja socjologiczna wskazuje na inne uwarunkowania zarejestrowanych przez nas różnic. Dziewczęta relatywnie liczniej przyjęły ethos życia dostatniego, realizowanego w kręgach nieformalnych, dostrzegając blokady dróg awansu zawodowego i kulturalnego związane z preferencjami faktycznie stwarzanymi mężczyznom przez struktury formalne. W wersji postulatycznej szansę realizacji aspiracji demokratycznie kształtowanych są jednakowe dla dziewcząt i chłopców. Przypuszczamy, że rozpoznanie rzeczywistych szans jest inne w ocenie dziewcząt a inne w ocenie chłopców.

Inny problem odłożony do ponownej analizy to zbieżność aspiracji życiowych uczniów z rodzin pracowników umysłowych i uczniów z rodzin pracowników fizycznych. Częstotliwość spotkań obu kategorii uczniów w klasie szkolnej nie stanowi warunku wystarczającego wystąpienia rzeczowej zbieżności, wszak uczniowie z rodzin kategorii pośrednich, także wchodzi w styczności bezpośrednio bardzo często z rówieśnikami swoimi pochodzącymi z rodzin pozostałych dwóch kategorii społeczno-zawodowych. Więzy koleżeńskie są silniejsze między uczniami z rodzin pracowników umysłowych i uczniami pracowników fizycznych niż między uczniami z tych rodzin i uczniami z rodzin kwalifikowanych do kategorii pośrednich. Także i taka realność nie stanowi racji wystarczającej dla zaistnienia opisanego stanu. Geneza zbliżonych orientacji życiowych dwóch kategorii uczniów tkwi w kulturze rodzin robotniczych. W tych rodzinach, często w pierwszym pokoleniu robotniczych, wzór udanego życia przyjmowany jest od rodzin pracowników umysłowych. Informacje o tym wzorze mogą pochodzić z różnych źródeł. Bliskość sąsiedzka stwarza okazję do obserwacji realizowanego wzoru życia w rodzinach pracowników umysłowych, podobnie zawodowe kontakty w środowisku pracy zawodowej. Inne źródło, to obserwacje czynione przez uczniów pochodzących z rodzin pracowników fizycznych, czynione w szkole i przekazywane rodzicom. Rodzice, robotnicy w pierwszym pokoleniu wywodzący się ze wsi, poszukują wzoru życia odpowiadającego nowej roli, no-

wemu statusowi społecznemu, wzoru bardziej od wiejskiego zharmonizowanego z rytmem życia miejskiego, miejskich dróg awansu kulturalnego i społecznego. Taką postawę poszukującą przyjmuje potomstwo tych rodziców podobnie jak rodzice niepewni swojej pozycji społecznej. Niepewność doświadczana aktualnie w klasie szkolnej projektowana jest na przyszłe dojrzałe życie. Nasze wyniki badań dają przesłanki do sformułowania domysłu, nie stwarzają możliwości jego obrony albo kwestionowania stanowczego.

4. Aspiracje rodziców

Rozpatrywać będziemy oczekiwania rodziców w stosunku do potomstwa. Spodziewać się można, że oczekiwania te są zróżnicowane przez płeć potomka i płeć rodzica. W rodzinie występują dwie linie transmisji wartości kultury: a) matka — córka, b) ojciec — syn. Domysł ten bardziej uprawdopodobniony albo go osłabimy porównując oczekiwania rodziców z dążeniami życiowymi dzieci. Poddamy też analizie związek oczekiwań rodziców w stosunku do potomstwa zróżnicowany przynależnością rodziny do kategorii społeczno-zawodowej. Wyniki badań uczniów zróżnicowane przez odmienne usytuowanie rodziny w hierarchii prestiżu społecznego, tłumaczyliśmy, sugerując obecność odmiennych wzorów udanego życia w kulturze rodziny o odmiennych społeczno-ekonomicznych standardach.

Rozmieszczone w tabeli 5 wyniki bardziej wskazują na większe oczekiwanie ojców i matek w stosunku do synów niż córek. Większe różnice procentowe są charakterystyczne dla oczekiwań ojców. Ich odpowiedzi są bardziej selektywne. Niektóre wybory celów dokonywane przez ojców są wyraźnie zróżnicowane przez płeć dziecka, a wizerunki udanego życia mają dwie kategorie adresatów: synów i córki. Synowie powinni:

- a) uczestniczyć w tworzeniu dorobku ludzkiej kultury (37,2 : 35,2)
- b) starać się o to aby działalność ich była pożyteczna dla innych ludzi (69,6 : 64,7);
- c) zdobyć wysoką pozycję w zawodzie (37,2 : 29,4);
- d) uzyskać szacunek u innych ludzi (76,4 : 68,6).

Rysuje się wyraziście orientacja na innych ludzi, na pozyskanie sobie ich aprobaty dla własnej działalności czy własnej osoby. Aprobata ta ma stanowić nadrzędną wartość w dążeniach życiowych synów. Córki winny starać się realizować ideał życia wartościowego w gronie przy-

jaciół (62,7 : 70,5) i kształtować własną osobowość na wzór wybranego ideału moralnego (25,4 : 27,4). Ojcowie oczekują od córek aktywności skierowanej na doskonalenie siebie i uzyskanie aprobaty kręgów społecznych odznaczających się nasyceniem kontaktów przyjacielskich nieformalnych. Synowie bardziej niż córki mają być ekspansywni, współtworzyć środowisko własnej działalności zawodowej i kulturalnej.

Matki zdecydowanie częściej formułują różne oczekiwania wobec synów, rzadziej wobec córek. Synowie mają potwierdzać słuszność wyborów dokonanych przez matki i realizować także ich nadzieje. Matki wierzą prawdopodobnie, że synowie mają większą szansę zrealizować oczekiwania adresowane do nich, zrealizować także marzenia rodziców, które przestały być dla nich realnymi aspiracjami życiowymi, nie straciły jednak atrakcyjności jako wartości obecne w kulturze kategorii społeczno-zawodowej macierzystej dla rodziny. Synowie zdaniem matek powinni:

- a) osiągnąć przyzwoitą pozycję zawodową i prowadzić spokojne oraz wygodne życie (58,9 : 53,4);
- b) osiągnąć znaczny poziom zamożności (13,6 : 10,4);
- c) realizować wartości ideowe zgódnie z przekonaniem o ich słuszności (36,9 : 30,1);
- d) zdobyć wysoką pozycję w dziedzinie władzy politycznej (10,9 : 8,2);
- e) kształtować własną osobowość zgodnie z obranym sobie ideałem moralnym (27,3 : 20,5);
- f) zdobyć sławę dzięki osiągnięciom zawodowym, naukowym lub artystycznym (30,1 : 23,2);
- g) osiągnąć wysokie kwalifikacje zawodowe (57,5 : 54,7).

Pożądana ekspansywność synów ma w zamyśle matek charakter twórczy. Motywacja takiej ekspansywności jest indywidualistyczna, ale wyniki jej mają służyć innym ludziom. Synowie działalność swoją prowadzić będą w strukturach formalnych a efektywność tej działalności wspomagana ma być walorami osobistymi, tzn. wysokimi kwalifikacjami zawodowymi i moralnymi. Przypomnieć trzeba, że ojcowie oczekują od synów realizacji takich dążeń życiowych, które redukują się do zdobycia szacunku u innych ludzi.

Córki winny, w przekonaniu matek, przyczynić się do rozwoju kultury ludzkiej (32,8 : 36,9) i osiągnąć wysoką pozycję w zawodzie (24,6 : 27,3). Także córki będą prowadziły działalność w strukturach formalnych zorientowaną na dokonanie osiągnięć trwałych i znaczących w kulturze lub nauce. Na tle postulowanej działalności synów, obszar działalności życiowej córek został wyraźnie ograniczony.

Kolejny problem poddawany analizie formułujemy następująco: czy

przynależność rodziny do kategorii społeczno-zawodowej różnicuje wzory udanego życia syna lub córki? Materiał empiryczny potrzebny do uzyskania odpowiedzi znajduje się w tabeli 6. Odnotujemy regularności empiryczne. Im wyższy prestiż ma kategoria społeczno-zawodowa, do której należy rodzina, tym większy procent rodziców oczekuje od syna:

- a) wniesienia do kultury ludzkiej nowych wartości (42,5 : 31,5: 30,4);
- b) zdobycia sławy i uznania dzięki osiągnięciom zawodowym, naukowym, artystycznym (30,0 : 28,9 : 26,0).

Relacje o wektorze odwrotnym występują także. Im wyższy prestiż ma kategoria społeczno-zawodowa macierzysta dla rodziny badanej, tym mniejszy procent rodziców pragnie aby syn dążył do:

- a) osiągnięcia przyzwoitej pozycji zawodowej i życia spokojnego oraz wygodnego (47,5 : 52,6 : 76,0);
- b) osiągnięcia znacznej zamożności (10,0 : 10,5 : 15,2);
- c) zdobycia wysokiej pozycji w zawodzie (22,5 : 28,4 : 36,4);
- d) zwiedzenia różnych regionów świata (30,0 : 36,8 : 41,3).

Orientacja na twórcze życie syna jest silniej zarysowana u rodziców pracowników umysłowych, słabnie ona, gdy poznajemy oczekiwania rodziców z rodzin należących do kategorii pośrednich a jeszcze słabiej uwidacznia się w oczekiwaniach rodziców z rodzin pracowników fizycznych. Orientacja konsumpcyjna wyraziściej występuje w oczekiwaniach rodziców pracowników fizycznych, słabiej ujawnia się w deklaracjach rodziców z rodzin pracowników umysłowych. Zauważyć można odrębność oczekiwań w stosunku do synów rodziców z rodzin klasyfikowanych do kategorii pośredniej. W pierwszej kolejności odnotujemy oczekiwania tych rodziców. Rodzice ci chcą, aby syn ich:

- a) miał poczucie, że jego działalność jest pożyteczna dla ludzi (66,0 : 73,6 : 56,5);
- b) miał wysoką pozycję w dziedzinie władzy politycznej (10,0 : 13,1 : 10,8).

Wspólnym rysem obu oczekiwań jest orientacja na kontakty z ludźmi, na współtworzenie ich losów i poszukiwanie akceptacji dla własnej działalności. Próby wyjaśnienia ustaleń empirycznych są przedwczesne, wszak brakuje niezbędnej wiedzy o tym, jakie faktycznie zawody wykonują rodzice kwalifikowani do kategorii pośredniej. Rodzice z rodzin należących do kategorii pośredniej relatywnie rzadziej niż rodzice z dwóch innych kategorii społeczno-zawodowych oczekują od syna, aby:

- a) realizował wartości ideowe zgodnie z przekonaniem o ich słuszności (50,0 : 26,3 : 39,1);
- b) realizował własne życie w gronie przyjaciół (75,0 : 55,2 : 65,2);

- c) kształtował osobowość zgodnie z wybranym ideałem moralnym (30,0 : 10,5 : 30,4);
- d) zyskał szacunek u innych ludzi poprzez postawę osobistą i działalność życiową (82,5 63,1 : 86,9);
- e) uzyskiwał wybitne kwalifikacje zawodowe (70,0 : 47,3 : 58,6).

Z tych oczekiwań można wnioskować, że syn z rodziny zaliczonej do kategorii pośredniej nie musi być ekspansywny ani w tworzeniu wartości kultury ani kreowaniu własnej osobowości, tak w wymiarze kwalifikacji zawodowych, jak również walorów moralnych. Perfekcjonista nie stanowi wzoru osobowego atrakcyjnego dla rodziców z rodzin kategorii przez nas omawianych tutaj. Nie jest takim wzorem człowiek o aspiracjach twórczych. Uderzająca wydaje się zbieżność aspiracji życiowych rodziców z rodzin pracowników umysłowych i z rodzin pracowników fizycznych obligujących potomka rodzaju męskiego do ich realizacji. Wcześniej zbieżność taką stwierdziliśmy analizując wyniki badań uczniów. Odnotowana obecnie zbieżność stanowi przesłankę przydatną do wyjaśnienia wyraźnej zgodności aspiracji życiowych chłopców z rodzin pracowników umysłowych i z rodzin pracowników fizycznych. Sugerowaliśmy poprzednio, że w rodzinach pracowników fizycznych poszukiwać trzeba uwarunkowań zarejestrowanego podobieństwa życiowych aspiracji potomków do aspiracji życiowych, potomków rodzin pracowników umysłowych. Natomiast wymaga wyjaśnienia odrębna orientacja życiowa rodziców wykonujących zawody kwalifikowane do kategorii fizycznych, szczególnie wysoki stopień jej zgodności z orientacją życiową pracowników umysłowych. Oczekiwania w stosunku do córek są zróżnicowane przez przynależność rodziny do kategorii społeczno-zawodowej. Im wyższy prestiż społeczny ma kategoria społeczno-zawodowa macierzystą dla rodziny badanych rodziców, tym:

- a) mniejszy procent rodziców pragnie, aby córki realizowały koncepcję życia spokojnego i wygodnego, sprzężonego z przyzwoitą pozycją zawodową (45,0 : 50,0 : 71,7);
- b) mniejszy procent oczekujących od córek starań o wysoką pozycję w hierarchii władzy politycznej (0,0 : 10,5 : 15,2);
- c) tym większy procent chce, aby córki uczestniczyły w tworzeniu nowych wartości kulturalnych (40,0 : 36,8 : 32,6).

Awans społeczny córek z rodzin pracowników umysłowych ma wspierać się na osiągnięciach twórczych w dziedzinie kultury, nauki, natomiast awans córek z rodzin pracowników fizycznych ma być realizowany w pracy zawodowej lub działalności politycznej. Zarejestrowaliśmy kilka zbieżności w oczekiwaniach rodziców z rodzin pracowników umysłowych.

wych i rodzin pracowników fizycznych. Rodzice obu kategorii rodzin pragną, aby córki:

- a) osiągnęły znaczną zamożność (10,0 : 2,6 : 17,3);
- b) realizowały wartości ideowe zgodne z przekonaniem o ich słuszności (45,0 : 23,6 : 32,6);
- c) zdobyły wysoką pozycję w zawodzie (30,0 : 21,0 : 32,6);
- d) realizowały życie własne w gronie przyjaciół (75,0 : 55,2 : 71,7);
- e) kształtowały własną osobowość zgodnie z wybranym wzorem moralnym (25,0 : 10,5 : 32,6);
- f) starały się własną postawą i działalnością życiową zdobyć szacunek u ludzi (82,5 : 65,7 : 76,0);
- g) osiągnęły wybitne kwalifikacje zawodowe (65,0 : 50,0 : 58,8).

Córki winny być ekspansywne uniwersalnie. Mają dążyć do doskonalenia moralnego, ideowego i zawodowego, stwarzać sobie warunki osobowe do awansu w strukturze formalnej instytucji, w których będą pełnić rolę zawodową. Jednocześnie dbać powinny o przyjazne stosunki z innymi ludźmi i pozyskiwać sobie ich szacunek poprzez osobistą postawę i działalność życiową nie zaniedbując starań o dobrobyt. Taki wizerunek udanego życia córki odczytujemy z oczekiwań rodziców pracowników fizycznych i rodziców pracowników umysłowych. Taką samą zbieżność aspiracji rodziców stwierdziliśmy analizując ich postulaty życiowe w stosunku do synów. Wizerunki udanego życia córki są bardziej podobne niż wizerunki udanego życia syna z rodziny pracownika umysłowego i syna z rodziny pracownika fizycznego. Spójność wizerunku życia udanego i realność jego poddać należy analizie. Pozostawimy ten problem po uczynionej konstatacji, wszak nasz zamysł pierwszy jeszcze nie został zrealizowany. Porównanie dążeń życiowych dzieci z oczekiwaniami rodziców wobec nich stanowi kolejny fragment składający się na całość naszego zamysłu. Analiza wyników badań dokonana już dała rezultaty interesujące poznawczo a jednocześnie rozbieżne z potoczną opinią eksponującą odrębność kultury klas, kategorii społeczno-zawodowych stanowiących główne segmenty struktury naszego społeczeństwa.

5. Różnice między aspiracjami życiowymi dzieci a oczekiwaniami rodziców

Oczekiwaniami ojców i matek w stosunku do synów są wyższe od ich aspiracji. Ukazują to dane empiryczne zawarte w tabeli 7. Jedynie dwa rodzaje dążeń częściej deklarują synowie niż pragną tego rodzice. Są to:

- a) osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia;
  - b) podróże po różnych regionach świata pełne niecodziennych przygód.
- Największe różnice procentowe między aspiracjami synów a oczekiwaniami rodziców odnoszą się do takich celów życiowych (w pierwszej kolejności podajemy różnice między oczekiwaniami ojca a aspiracjami syna — przedstawione w tabeli 8):
- a) osiągnięcie poczucia, że działalność moja jest pożyteczna dla innych (33,3 : 26,3);
  - b) realizacja wartości ideowych, zgodnie z przekonaniem o ich słuszności (30,4 : 26,2);
  - c) zdobycie wysokiej pozycji w zawodzie i możliwości wpływania na losy innych ludzi (29,6 : 17,0);
  - d) kształtowanie własnej osobowości zgodnie z przyjętym wzorem moralnym (20,8 : 22,7);
  - e) zdobycie szacunku u innych ludzi przez postawę osobistą i działalność życiową (39,5 : 42,5);
  - f) zdobycie wybitnych kwalifikacji zawodowych (30,0 : 26,8).

Rodzice oczekują od synów aktywnej postawy wobec samego siebie polegającej na kształtowaniu własnej osobowości, doskonaleniu kwalifikacji zawodowych, realizacji wartości ideowych. Chcą też, aby synowie prowadzili działalność pożyteczną dla innych ludzi i uzyskali wysoką pozycję w zawodzie. Ekspansja życiowa synów ma być realizowana w strukturach zawodowych, a jednocześnie korelować ma ona ze wzbogacaniem własnej osobowości. W oczekiwaniach rodziców odczytać można wizerunek życia aktywnego, zorientowanego na innych ludzi a podporządkowanego także doskonaleniu moralnemu i urealnieniu wartości ideowych. Rodzice nie dostrzegają swoich synów w roli twórcy kultury ani w roli ekspansywnych konsumentów. Oczekiwania ojców wobec synów są bardziej selektywne niż oczekiwania matek. Z tego powodu zachodzi większa pod względem zakresu różnica między wizerunkiem udanego życia przyjmowanego przez synów a sugerowanym dla synów przez matki. Natomiast stopień zróżnicowania obu wizerunków udanego życia jest większy, gdy porównamy aspiracje synów z oczekiwaniami ich ojców.

Oczekiwania rodziców wobec córek są trochę inne niż wobec synów. Nieco większa rozbieżność zachodzi między dążeniami córek do tworzenia nowych wartości kultury a oczekiwaniami takimi rodziców w porównaniu z analogicznymi rozbieżnościami ustalonymi, gdy interesowały nas dążenia synów i oczekiwania rodziców wobec nich. Większa rozbieżność występuje w przypadku kwalifikacji zawodowych. Wymagania

rodziców wobec córek są relatywnie skromniejsze niż wobec synów jeśli chodzi o uzyskanie wysokiej pozycji w zawodzie i zdobycie szacunku innych ludzi poprzez postawę osobistą i działalność życiową. Zachodzi większa zbieżność dążeń życiowych córek i oczekiwań ojców wobec nich niż zbieżność analogiczna między aspiracjami córek a oczekiwaniami matek. Oczekiwania ojców są selektywne i zdecydowanie liczniej zgłaszane jedynie w pięciu przypadkach, w porównaniu z deklarowanymi aspiracjami córek. Oczekiwania matek są wyraźnie wyższe w odniesieniu do siedmiu celów wybieranych także przez córki. Zakres wykreślony przez pojęcie wizerunek udanego życia córki jest trochę szerszy, gdy twórcą jego będzie matka a nie ojciec i bardziej ambitny w porównaniu z obranym sobie przez córkę. Nietrudno zauważyć że rodzice pragną dla dzieci życia twórczego, bogatego w wartości moralne i ideowe, dzieci natomiast pragną życia ustabilizowanego, realizowanego w kręgu przyjaciół, dostatniego. Oba wizerunki mają składniki wspólne bardzo atrakcyjne i składniki różne. Skupiliśmy się na analizie różnic.

ASPIRACJE ŻYCIOWE CHŁOPCÓW I DZIEWCZĄT

Wybór celów życiowych	Chłopcy	%	Dziewczęta	%	Razem	%
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia.	42	64,6	42	67,7	84	66,1
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne	13	20,0	10	16,1	23	18,1
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	3	4,6	6	9,6	9	7,0
4. Osiągnięcie poczucia, iż działalność moja jest pożyteczna dla innych	23	35,3	19	30,6	42	33,0
5. Realizacja wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności	7	10,7	5	8,0	12	9,4
6. Zdobyć wysokiej pozycji w zawodzie i możliwość podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	5	7,6	14	22,5	19	14,9
7. Życie w gronie lubiących Cię przyjaciół	37	56,9	38	61,2	75	59,0
8. Zdobyć wysokiej pozycji w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	1	1,5	—	—	1	0,78
9. Kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego, dla Ciebie ważnego ideału moralnego	3	4,6	2	3,2	5	3,9
10. Zdobyć szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	24	36,9	39	62,9	63	49,6
11. Zdobyć sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe i artystyczne	7	10,7	6	9,6	13	10,2
12. Podróże po różnych regionach świata, pełne niespodziewanych przygód	36	55,3	37	59,6	73	57,4
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	20	30,7	7	11,2	27	21,2
	65		62		127	

SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ PRZYNALEŻNOŚĆ DO KATEGORII
A ASPIRACJE ŻYCIOWE POTOMSTWA

Wybór celów życiowych	Kat. A	%	Kat. D	%	Kat. G	%
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia	25	62,5	24	63,1	35	71,4
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne	10	25,0	7	18,4	6	12,2
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	4	10,0	1	2,6	4	8,1
4. Osiągnięcie poczucia, iż działalność moja jest pożyteczna dla innych	12	30,0	15	39,4	15	30,6
5. Realizacja wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności	7	17,5	2	5,2	3	6,1
6. Zdobyć wysokiej pozycji w zawodzie i możliwość podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	6	15,0	7	18,4	6	12,2
7. Życie w gronie lubiących Cię przyjaciół	28	70,0	20	52,6	27	55,1
8. Zdobyć wysokiej pozycji w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	—	—	1	2,6	—	—
9. Kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego dla Ciebie ważnego ideału moralnego	1	2,5	1	2,6	3	6,1
10. Zdobyć szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	22	55,0	16	42,1	25	51,0
11. Zdobyć sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe naukowe i artystyczne	4	10,0	4	10,5	5	10,2
12. Podróże po różnych regionach świata, pełne niespodziewanych przygód	26	65,0	18	47,3	29	59,1
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	4	10,0	12	31,5	11	22,4
	40		38		49	

ZWIĄZEK ASPIRACJI ŻYCIOWYCH POTOMSTWA ZE STANDARDEM CYWILIZACYJNYM RODZINY

Tab. 3

Wybór celów życiowych	I niski	%	II średni	%	III wysoki	%	IV b. wy- soki	%
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia	50	66,6	11	61,1	14	70,0	9	64,2
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne	13	17,3	4	22,2	2	10,0	4	28,5
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	3	4,0	2	11,1	3	15,0	1	7,1
4. Osiągnięcie poczucia, iż działalność moja jest pożyteczna dla innych	26	34,6	6	33,3	6	30,0	4	28,5
5. Realizacja wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności	6	8,0	1	5,5	2	10,0	3	21,4
6. Zdobyć wysoką pozycję w zawodzie i możliwość podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	9	12,0	3	16,6	3	15,0	4	28,5
7. Życie w gronie lubiących Cię przyjaciół	46	61,3	3	44,4	11	55,0	10	71,4
8. Zdobyć wysoką pozycję w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	1	1,3	—	—	—	—	—	—
9. Kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego dla Ciebie ważnego ideału moralnego	5	4,0	1	5,5	1	5,0	—	—
10. Zdobyć szacunek u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	38	50,6	9	50,0	9	45,0	7	50,0
11. Zdobyć sławę i uznanie przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe i artystyczne	7	9,3	2	11,1	—	—	4	28,5
12. Podróż po różnych regionach świata, pełne niespodziewanych przygód	40	53,3	10	55,5	13	65,0	10	71,4
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	16	21,3	5	27,7	2	10,0	4	28,5
	75		18		20		14	

STANDARD WYPOSAŻENIA RODZINY W DOBRA UŁATWIAJĄCE
KONTAKT Z KULTURĄ A ASPIRACJE ŻYCIOWE POTOMSTWA

Wybór celów życiowych	I niski	%	II średni	%	III wysoki	%	IV b. wysoki	%
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia	26	59,0	24	77,4	25	65,7	9	64,2
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne	7	15,9	4	12,9	9	23,6	3	21,4
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	2	4,5	1	3,2	4	10,5	2	14,2
4. Osiągnięcie poczucia, iż działalność moja jest pożyteczna dla innych	16	36,3	9	29,0	13	34,2	4	28,5
5. Realizacja wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności	3	6,8	3	9,6	5	13,1	1	7,1
6. Zdobyć wysokiej pozycji w zawodzie i możliwości podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	8	18,1	4	12,9	6	15,7	1	7,1
7. Życie w gronie lubiących Cię przyjaciół	23	52,2	20	64,5	23	60,5	9	64,2
8. Zdobyć wysokiej pozycji w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	—	—	1	3,2	—	—	—	—
9. Kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego dla Ciebie ważnego ideału moralnego	2	4,5	—	—	1	2,6	2	14,2
10. Zdobyć szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	24	54,5	18	58,0	4	31,5	9	64,2
11. Zdobyć sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe i artystyczne	5	11,3	3	9,6	12	10,5	1	7,1
12. Podróże po różnych regionach świata, pełne niespodziewanych przygód	20	45,4	18	58,0	28	73,6	7	50,0
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	9	20,4	10	32,2	7	18,4	1	7,1
	44		31		38		14	

PLEĆ A OCZEKIWANIA RODZICÓW WOBEC SYNA I CÓRKI

Wybór celów życiowych	Mężczyźni				Kobiety			
	S	%	C	%	S	%	C	%
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej, prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia	31	60,7	31	60,7	43	58,9	39	53,4
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe lub artystyczne	19	37,2	18	35,2	24	32,8	27	36,9
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	5	9,8	5	9,8	10	13,6	8	10,9
4. Osiągnięcie poczucia, że jej (jego) działalność jest pożyteczna dla innych	35	69,9	33	64,7	45	61,6	45	61,6
5. Realizacja wartości ideowych, zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności	21	41,1	20	39,2	27	36,9	22	30,1
6. Zdobyć wysoką pozycję w zawodzie i możliwość podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	19	37,2	15	29,4	18	24,6	20	27,3
7. Życie w gronie lubiących ich przyjaciół	32	62,7	36	70,5	49	67,1	48	65,7
8. Zdobyć wysoką pozycję w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	6	11,7	5	9,8	8	10,9	6	8,2
9. Ukształtowanie swojej osobowości na wzór dla nich ważnego ideału moralnego	31	25,4	14	27,4	20	27,3	15	20,5
10. Zdobyć szacunek u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	39	76,4	35	68,6	58	79,4	58	79,4
11. Zdobyć sławę i uznanie przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne	11	21,5	10	19,6	22	30,1	17	23,2
12. Podróż po różnych krajach, pełne niecodziennych przygód	21	41,1	20	39,2	24	32,8	24	32,8
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	31	60,7	32	62,7	42	57,5	40	54,7
	51		51		73		73	

PRZYNALEŻNOŚĆ DO KATEGORII SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ
A OCZEKIWANIA RODZICÓW WOBEC SYNA I CÓRKI

tabela 6

Wybór celów życiowych	Kat. A				Kat. D				Kat. G			
	S	%	C	%	S	%	C	%	S	%	C	%
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej, prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia	19	47,5	18	45,0	20	52,6	19	50,0	35	76,0	33	71,7
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe lub artystyczne	17	42,5	16	40,0	12	31,5	14	36,8	14	30,4	15	32,6
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	4	10,0	4	10,0		10,5	1	2,6	7	15,2	8	17,3
4. Osiągnięcie poczucia, że jej (jego) działalność jest pożyteczna dla innych	26	65,0	27	67,5	28	73,6	23	60,5	26	56,5	28	60,8
5. Realizacja wartości ideowych, zgodnie z własnymi przekonaniem i ich słuszności	20	50,0	18	45,0	10	26,3	9	23,6	18	39,1	15	32,6
6. Zdobyć wysoką pozycję w zawodzie i możliwość podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	9	22,5	12	30,0	11	28,9	8	21,0	17	36,9	15	32,6
7. Życie w gronie lubiących ich przyjaciół	30	75,0	30	75,0	21	55,2	21	55,2	30	65,2	33	71,7
8. Zdobyć wysoką pozycję w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	4	10,0	—	—	5	13,1	4	10,5	5	10,8	7	15,2

Wybór celów życiowych	Kat. A				Kat. D				Kat. G			
	S	%	C	%	S	%	C	%	S	%	C	%
9. Ukształtowanie swojej osobowości na wzór dla nich ważnego ideału moralnego	12	30,0	10	25,0	7	18,4	4	10,5	14	30,4	15	32,6
10. Zdobycie szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	33	82,5	33	82,5	24	63,1	25	65,7	40	86,9	35	76,0
11. Zdobycie sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe i artystyczne	12	30,0	9	22,5	11	28,9	7	18,4	12	26,0	9	19,5
12. Podróże po różnych krajach pełne niecodziennych przygód	12	30,0	11	27,5	14	36,8	10	26,3	19	41,3	23	50,0
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	28	70,0	26	65,0	18	47,3	19	50,0	27	58,6	27	58,8
	40		40		38		38		46		46	

ZBIEŻNOŚĆ ASPIRACJI ŻYCIOWYCH SYNA I CÓRKI Z OCZEKIWANIEM RODZICÓW

Tab. 7

Wybór celów życiowych	Uczniowie				Rodzice — mężczyźni				Rodzice — kobiety			
	M	%	K	%	S	%	C	%	S	%	C	%
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej, prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia	42	64,6	42	67,7	31	60,7	31	60,7	43	58,9	39	53,4
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe lub artystyczne	13	20,0	10	16,1	19	37,2	18	35,2	24	32,8	27	36,9
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	3	4,6	6	9,6	5	5,8	5	5,8	10	13,6	8	10,9
4. Osiągnięcie poczucia, że jej (jego) działalność jest pożyteczna dla innych	23	35,3	19	30,6	35	68,6	33	64,7	45	61,6	45	61,6
5. Realizacja wartości ideowych, zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności	7	10,7	5	8,0	21	41,1	20	39,2	27	36,9	22	30,1
6. Zdobyć wysoką pozycję w zawodzie i możliwości podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	5	7,6	14	22,5	19	37,2	15	29,4	18	24,6	20	27,3
7. Życie w gronie lubiących ich przyjaciół	37	56,9	38	61,2	32	62,7	36	70,5	49	67,1	48	65,7
8. Zdobyć wysoką pozycję w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	1	1,5	—	—	6	11,7	5	9,8	8	10,9	6	8,2

Tab. 7

Wybór celów życiowych	Uczniowie				Rodzice — mężczyźni				Rodzice — kobiety			
	M	%	K	%	S	%	C	%	S	%	C	%
9. Ukształtowanie swojej osobowości na wzór dla nich ważnego ideału moralnego	3	4,6	2	3,2	13	25,4	14	27,4	20	27,3	15	20,5
10. Zdobycie szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	24	36,9	39	62,9	39	76,4	35	68,6	58	79,4	58	79,4
11. Zdobycie sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe i artystyczne	7	10,7	6	9,6	11	21,5	10	19,6	22	30,1	17	23,2
12. Podróże po różnych krajach pełne niecodziennych przygód	36	55,3	37	59,6	21	41,1	20	39,2	24	32,8	24	32,8
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	20	30,7	7	11,2	31	60,7	32	62,7	42	57,5	40	54,7
	65		65		51		51		73		73	

RÓZNICE MIĘDZY ASPIRACJAMI DZIECI A OCZEKIWANIAM I RODZICÓW

Wybór celów życiowych	Syn — Ojciec	Syn — Matka	Córka — Ojciec	Córka — Matka
1. Osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego oraz wygodnego życia	+ 3,9	+ 5,7	+ 7,0	+ 14,3
2. Wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne	— 17,2	— 12,8	— 19,1	— 20,8
3. Osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych	— 0,8	— 9,0	+ 4,8	— 1,3
4. Osiągnięcie poczucia, iż działalność moja jest pożyteczna dla innych	— 33,3	— 26,3	— 34,1	— 31,0
5. Realizacja wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności	— 30,4	— 26,2	— 31,2	— 22,1
6. Zdobyć wysokiej pozycji w zawodzie i możliwość podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi	— 29,6	— 17,0	— 6,9	— 4,8
7. Życie w gronie lubiących Cię przyjaciół	— 5,8	— 10,2	— 9,3	— 4,5
8. Zdobyć wysokiej pozycji w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych	— 11,2	— 9,0	— 9,8	— 8,2
9. Kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego dla Ciebie ważnego ideału moralnego	— 20,8	— 22,7	— 24,2	— 17,3
10. Zdobyć szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową	— 39,5	— 42,5	— 5,7	— 16,5
11. Zdobyć sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe i artystyczne	— 10,8	— 19,4	— 10,0	— 13,6
12. Podróż po różnych regionach świata, pełne niespodziewanych przygód	+ 14,2	+ 22,5	+ 19,6	+ 26,8
13. Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	— 30,0	— 26,8	— 51,5	— 43,5